

ОЦІНКА СТАНУ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ УКРАЇНИ

Чебан І.А., Абрамова А.С.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

У статті проаналізовано сучасний стан системи соціального страхування в Україні. Визначено роль та суспільну необхідність функціонування системи соціального страхування. Проведено аналіз показників соціального страхування за останні роки. Виявлено основні проблеми функціонування системи соціального страхування України. Обґрунтовано напрямки вдосконалення соціального страхування України.

Ключові слова: страхування, соціальний захист, соціальне страхування, соціальна політика.

Постановка проблеми. Питання функціонування соціального страхування є досить актуальними в даний час. Адже під впливом сучасних демографічних процесів і складної економічної ситуації в країні збільшується вразливість громадян до негативних соціальних ризиків. Проте, сьогодні перед системою соціального страхування України постають соціальні загрози, які пов'язані зі збільшенням тих громадян, які потребують соціальних виплат, також зменшення доходів фондів соціального страхування, збільшенням рівня безробіття, старінням нації. Для їх подолання потрібно застосувати усі можливі зусилля та ресурси з метою досягнення соціальної безпеки та покращення рівня життя громадян України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема функціонування соціального страхування на випадок безробіття завжди була предметом дослідження для наступних науковців: В.Д. Базилевич, К.М. Савченко, П.В. Тархов, В.С. Толуб'яка, С.І. Юрійта інших.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є дослідження сучасного стану системи соціального страхування в умовах трансформаційної економіки України, розкриття ролі та особливостей соціального страхування, а також виявлення проблем та шляхів удосконалення системи соціального страхування.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Україні реалізація соціальної політики передбачає забезпечення гарантійних прав та достатнього життєвого рівня для кожного члена суспільства. Найважливішу роль при цьому відіграє функціонування та розвиток системи соціального забезпечення та її головної складової – соціального страхування [26, с. 13]. Таким, чином, люди-

на самостійно не може попередити загрозу із навколишнього середовища, яка впливає не лише на життя людини, а й на соціальну стабільність суспільства у цілому. Відповідальності за настання таких ризиків бере держава, яка створює систему соціального захисту населення.

Існує кілька визначень поняття «соціальне страхування». С.О. Кропельницька характеризує соціальне страхування як систему заходів щодо матеріального забезпечення населення в старості, на випадок захворювання чи втрати працездатності в працездатному віці, на випадок безробіття, підтримки материнства й дитинства, охорони здоров'я громадян, при виході на пенсію [7, с. 19].

Відповідно до Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: «Загальнообов'язкове державне соціальне страхування – це система прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає надання соціального захисту, що включає матеріальне забезпечення громадян у разі хвороби, повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати страхових внесків власником або уповноваженим ним органом, громадянами, а також бюджетних та інших джерел, передбачених законом» [2].

Соціальне страхування посідає важливу роль у розвитку всього суспільства. Відповідно до статті 46 Конституції України громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них об-

ставин, а також у старості та в інших випадках. Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій [1].

Основними соціально-економічними чинниками виникнення загальнообов'язкового соціального страхування є: недостатній життєвий рівень, поширення бідності серед населення, низький рівень реальної заробітної плати, необхідність забезпечення соціальної справедливості при здійсненні перерозподілу суспільного продукту, де громадяни які сплачують страхові внески до фондів державного соціального страхування мають право на вищий рівень соціальних виплат, зменшення навантаження на державний бюджет за рахунок створення інших джерел, які забезпечують соціальний захист населенню [6, с. 71].

Серед суб'єктів системи соціального страхування особливе місце посідає держава, яка виступає страховиком та бере на себе відповідальність з приводу утворення фондів соціального страхування та їх ефективного функціонування. Крім держави на страховому ринку можуть проводити діяльність недержавні організації у сфері соціального страхування, які доповнюють асортимент ринку соціального страхування страховими послугами. Структура системи соціального страхування передбачає, що реалізація функцій покладених на кожен вид соціального страхування відбувається за рахунок спеціальних фондів, які є некомерційними організаціями та здійснюють управління видами загальнообов'язкового державного соціального страхування, контролюють формування ресурсів та їх використання, забезпечують фінансування у разі настання страхових випадків [5, с. 15].

Сьогодні система соціального страхування України свої функції розподіляє між державою та недержавними фінансовими інститутами Ін-

тереси держави представляють такі державні установи як: Пенсійний фонд України (далі – ПФУ), Фонд соціального страхування України, Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття, а до недержавних фінансових організацій належать страхові компанії та недержавні пенсійні фонди [3, с. 11].

Для характеристики стану соціальної політики необхідним буде визначити стан соціального забезпечення у загальному вигляді, відповідно до Соціального звіту за 2016 рік Міністерства соціальної політики України. Діяльність Міністерства соціальної політики України спрямовується на вирішення важливих соціальних питань, які пов'язані з покращенням соціального захисту населення України [10].

Важливе значення у аналізі стану соціальної політики України мають такі показники як: прожитковий мінімум, середньомісячна заробітна плата, індекс споживчих цін, межа бідності за відносним критерієм та рівень бідності, а також чисельність зайнятого та безробітного населення (табл. 1).

Протягом 2016 року було забезпечено збільшення прожиткового мінімуму, який є базовим соціальним стандартом, що визначає розмір державних соціальних гарантій. Розміри прожиткового мінімуму за 2016 рік збільшено на 16,1% порівняно з 2015 роком. Прожитковий мінімум для працездатних осіб у 2016 році становив 1378 грн., а у 2014–2015 роках був незмінний – 1218 грн. Середньомісячна заробітна плата протягом 2016 року склала 5183 грн., що на 23,5% більше, ніж у 2015 році, а середньомісячна заробітна плата за 2015 рік – 4 195 грн., що на 20,5% більше, ніж протягом 2014 року. Рівень бідності за відносним критерієм зменшився у порівнянні із 2015 роком на 0,6% і становив 23,2%, а у 2015 році порівняно з 2014 роком збільшився на 0,4%.

Таблиця 1

Оцінка стану соціальної політики України за 2014–2016 роки

Назва показника	2014 рік	2015 рік	2016 рік	Відхилення (+,-) звітнього періоду до	
				2014 року	2015 року
Прожитковий мінімум, грн.	1218,00	1218,00	1378,00	0,00	160,00
Середньомісячна заробітна плата, грн.	3476,00	4195,00	5183,00	719,00	988,00
Індекс на споживчі товари та послуги, %	124,90	143,30	112,40	18,40	-30,90
Межа бідності, грн.	1275,00	1496,00	1758,00	221,00	262,00
Рівень бідності, %	23,40	23,80	23,20	0,40	-0,60
Чисельність зайнятого населення у віці 15–70 років, млн. осіб	18,10	16,40	16,30	-1,70	-0,10
Чисельність безробітних, млн. осіб	1,80	1,70	1,67	-0,10	-0,03

Джерело: [10]

Таблиця 2

Динаміка державних витрат на соціальний захист та соціальне забезпечення населення за 2014–2016 роки

млн. грн.

Назва показників	2014 рік	2015 рік	2016 рік	Відхилення (+,-) звітнього періоду до	
				2014 року	2015 року
Сума видатків Зведеного бюджету України	138004,7	176339,8	258326,1	38335,1	81986,3
У % до загальних видатків	26,4	25,9	8,9	-0,5	-17
У % до ВВП	8,7	8,9	13,1	0,2	4,2

Джерело: [9]

За даними Державної служби статистики України за 2016 рік номінальні доходи населення збільшилися на 15,4% порівняно з 2015 роком, а за 2015 рік – збільшилися на 15% порівняно з 2014 роком, що є позитивним явищем у соціальній сфері та характеризує покращення добробуту громадян країни [9].

Реалізацію своїх завдань та функцій держава проводить через утворені фонди соціального страхування, які розподіляють між собою функції держави залежно від видів соціального страхування. Досить важливо проаналізувати динаміку державних витрат на соціальний захист та соціальне забезпечення у співвідношення до ВВП та загальних видатків (табл. 2).

Аналізуючи наведені дані у табл. 2, відзначимо, що співвідношення державних витрат на соціальний захист та соціальне забезпечення населення до ВВП збільшилося протягом проаналізованих років з 8,7% до 13,1%, також збільшилася і сума видатків Зведеного бюджету України.

Державну соціальну допомогу в Україні протягом 2016 року отримало 335,7 тис. малозабезпечених сімей, у тому числі 112,3 тис. багатодітних сімей, в яких виховується 411,2 тис. дітей. Чисельність одержувачів зазначеної допомоги у порівнянні з попереднім роком збільшилась майже на 8%, що характеризує ефективну роботу системи соціального страхування та підвищення соціального захисту у цілому [61].

З метою здійснення вдосконалення системи соціального страхування та аналізу його розвитку соціальні фонди повинні надавати статистичні показники щодо своєї діяльності, які характеризують економічне та соціальне становище України та її регіонів. Для визначення ефективності використання коштів ПФУ слід визначити основні показники соціальної політики, які можуть відобразити зміни у забезпеченні громадян, які отримують пенсійні виплати (табл. 3).

Наведені дані табл. 3 свідчать, основними показниками для пенсійного забезпечення є коефіцієнт демографічного навантаження, середній розмір пенсії за віком, індекс реальної пенсії за віком та інші. Коефіцієнт демографічного навантаження вказує на те, яка чисельність пенсіонерів припадає на тисячу осіб працездатного віку та у 2016 році його розмір становить 373,42‰, у 2015 році – 366,56‰, а у 2014 році – 373,61‰. Середній розмір призначеної місячної пенсії пенсіонерів за віком збільшився у 2016 році порівняно з 2015 роком на 117,3 грн., а у 2015 році порівняно з 2014 роком на 51,4 грн. Динаміка середнього розміру реальної пенсії за віком також має тенденцію до зменшення у 2015 році порівняно з 2014 роком, що пов'язано з збільшенням рівня цін на товари та послуги та зростанням інфляції. Індекс реальної пенсії за віком характеризується зменшенням протягом 2014–2016 років. Негативне явище у проведенні соціальної політики відображає коефіцієнт співвідношення середньої пенсії до середньої заробітної плати, який має тенденцію до зниження. Таким чином у 2016 році середній розмір пенсії відноситься до середньої заробітної плати у розмірі 35,27%.

Наприкінці 2016 року проведено перерахунки пенсій у зв'язку зі зміною розміру прожиткового мінімуму. В результаті перерахунків з 01.05.2016 року збільшено розміри пенсійних виплат 8,1 млн. осіб, де відповідний середній розмір підвищення склав 57,3 грн., з 01.12.2016 – 8,3 млн. осіб, тобто середній розмір підвищення – 117,8 грн. Середній розмір пенсії по Україні на 1 січня 2017 року становить 1828,33 грн. проти 1699,51 грн. на 1 січня 2016 року, тобто зріс на 128,82 грн. або 7,6%.

Протягом останніх років політика держави у сфері пенсійного забезпечення демонстративно відображається у збільшенні чисельності пенсіонерів, які отримують пенсію меншу або на рівні розміру прожиткового мінімуму. Даний показник

Таблиця 3

Динаміка показників пенсійного страхування за 2014–2016 роки

Назва показника	2014 рік	2015 рік	2016 рік	Відхилення (+,-) звітнього періоду до	
				2015 року	2016 року
Коефіцієнт демографічного навантаження, ‰	373,61	366,56	373,42	-7,04	6,85
Середній розмір пенсії за віком, грн.	1521,60	1573,00	1690,30	51,40	117,30
Середній розмір реальної пенсії, грн.	1266,21	1185,97	1626,60	-80,24	440,63
Коефіцієнт співвідношення середньої пенсії до середньої заробітної плати, %	45,50	40,51	35,27	-4,99	-5,24
Індекс реальної пенсії за віком	103,4	82,80	75,00	-20,60	-7,80

Джерело: [9]

Таблиця 4

Динаміка показників соціального страхування на випадок безробіття за 2014–2016 роки

Назва показника	2014 рік	2015 рік	2016 рік	Відхилення (+,-) звітнього періоду до	
				2015 року	2016 року
Співвідношення мінімальної допомоги по безробіттю до прожиткового мінімуму	44,66	44,66	76,52	0,00	31,85
Рівень безробіття, %	9,10	9,20	9,40	0,10	0,20
Рівень зайнятості населення, %	56,60	56,70	56,30	0,10	-0,40
Коефіцієнт співвідношення кількості безробітних осіб до населення працездатного віку	1,73	1,74	1,54	0,01	-0,20

Джерело: [9]

становив 4% у 2014 році, 5,4% – у 2015 році і 7,7% у 2016 році. Незважаючи на те, що дані 2016 року не у повній мірі відображають збільшення мінімальної пенсії у вересні 2015 року, проте зростаюча кількість пенсіонерів, які отримують низькі пенсії, вказує на тривожну ознаку бідності серед пенсіонерів і членів їх сімей, що є негативним явищем у здійсненні соціальної політики.

При визначенні ефективності роботи державних органів у сфері соціального страхування на випадок безробіття важливо розрахувати наступні показники: співвідношення мінімальної допомоги по безробіттю до прожиткового мінімуму, рівень зайнятості населення, а також співвідношення кількості безробітних до населення працездатного віку (табл. 4).

Аналізуючи дані табл. 4, помітно, що показник співвідношення мінімальної допомоги по безробіттю до прожиткового мінімуму збільшився у 2016 році порівняно з 2015 роком на 31,85%, що пов'язано зі збільшенням мінімальної допомоги по безробіттю у 2016 році до 1160 грн. Рівень зайнятості населення у 2016 році становив 56,3%, а у 2015 році – 56,7% населення відповідного віку. Дані Державної служби статистики свідчать про те, що рівень безробіття в Україні збільшується протягом останніх років, що характеризує критичну ситуацію на ринку праці, яка погано відображається в економіці країни в цілому. Так, протягом 2014–2016 років рівень безробіття збільшився на 0,3%, тому відповідно у 2014 році даний показник становив 9,1%, у 2016 році його розмір склав 9,4% [61]. Показник співвідношення кількості безробітних до населення працездатного віку у 2016 році зменшився на 0,2 порівняно з 2015 роком.

Підвищення рівня ефективності функціонування системи соціального страхування в Україні вимагає вирішення низки важливих завдань. Основними проблемами системи соціального страхування України є:

– відчутна недосконалість законодавчої бази у сфері соціального страхування, яке містить багато розбіжностей;

– високі адміністративні витрати, які є вкрай високими та спричиняють зменшення видатків щодо матеріального забезпечення застрахованих осіб;

– низька якість та ефективність надання соціальних послуг;

– невисокий рівень фінансування соціальної сфери, яка не може ефективно профінансувати всі необхідні видатки для забезпечення соціального захисту населення та покращення їх життєвого рівня;

– здійснення неефективного управління соціальними процесами в суспільстві [59, с. 196].

Висновки та пропозиції. Сьогодні для вирішення даних проблем у соціальній сфері, держава повинна запровадити та використати необхідні шляхи удосконалення соціальної сфери та покращити політику соціального захисту громадян України. З метою покращення соціального захисту населення необхідно забезпечити прозорість публічних фінансів, яка збільшує довіру населення, зменшення рівня безробіття та створення нових робочих місць, формування сприятливих умов для забезпечення функціонування та розвитку підприємництва, а також зниження податкового навантаження. Удосконалення соціального страхування на випадок безробіття повинне бути спрямоване в першу чергу на забезпечення безробітних роботою, створення нових робочих місць, стимулювання заняття підприємницькою діяльністю, підвищення розміру соціальних виплат із безробіття.

Можна зробити висновок, соціальне страхування реалізує права громадян на матеріальне забезпечення у старості, у разі хвороби, повної або часткової втрати працездатності, при безробітті та інших обставин. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування потребує глибоких змін та суттєвого удосконалення в своїй структурі та у проведенні своєї діяльності. Зміни у соціальній сфері зможуть підняти систему соціального страхування України на новий рівень та забезпечити економічний розвиток країни, а також підвищити рівень життя громадян

Список літератури:

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року – К.: Офіційне видавництво Верховної Ради України, 1996. – 115 с.
2. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: закон України від 14 січня 1998 № 16/98-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua>
3. Безугла В.О. Соціальне страхування: навчальний посібник / В.О. Безугла, Д.М. Загірняк, Л.П. Шаповал. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 208 с.
4. Білик О.І. Перспективи реформування вітчизняної системи соціального страхування / О.І. Білик // Ефективна економіка. – 2014. – № 7. – С. 19.
5. Горна Марина Олексіївна. Статистичне забезпечення управління фондами соціального страхування: дисертація. ... канд.еко.наук. 08.00.10 / Горна Марина Олексіївна. – Київ, 2016. – 232 с.
6. Козюпа С.В. Державне соціальне страхування як важлива складова системи соціального захисту в реалізації соціальної політики держави / С.В. Козюпа // Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». – 2014. – Т. 239, Вип. 237. – С. 70–74.
7. Кропельницька С.О. Соціальне страхування: навч. посібник / С.О. Кропельницька – К.: Центр навчальної літератури, 2013. – 336 с.
8. Яфінович О.Б. Особливості фінансування системи соціального захисту населення в Україні / О.Б. Яфінович // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2015. – № 12. – С. 195–199.
9. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
10. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.msp.gov.ua>

Чебан И.А., Абрамова А.С.

Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича

ОЦЕНКА СОСТОЯНИЯ СИСТЕМЫ СОЦИАЛЬНОГО СТРАХОВАНИЯ УКРАИНЫ

Аннотация

В статье проанализировано современное состояние системы социального страхования в Украине. Определена роль и общественная необходимость функционирования системы социального страхования. Проведен анализ показателей социального страхования за последние годы. Выявлены основные проблемы функционирования системы социального страхования Украины. Обоснованы направления совершенствования социального страхования Украины.

Ключевые слова: страхование, социальная защита, социальное страхование, социальная политика.

Cheban I.A., Abramova A.S.

Chernivtsi National University named after Yuri Fedkovich

EVALUATION OF THE STATUS OF THE SYSTEM OF SOCIAL SECURITY OF UKRAINE

Summary

The article analyzes the current state of the social insurance system in Ukraine. The role and social necessity of functioning of the social insurance system are determined. The analysis of social insurance indices in recent years has been carried out. The main problems of functioning of the social insurance system of Ukraine are revealed. The directions of improvement of social insurance of Ukraine are substantiated.

Keywords: insurance, social protection, social insurance, social policy.